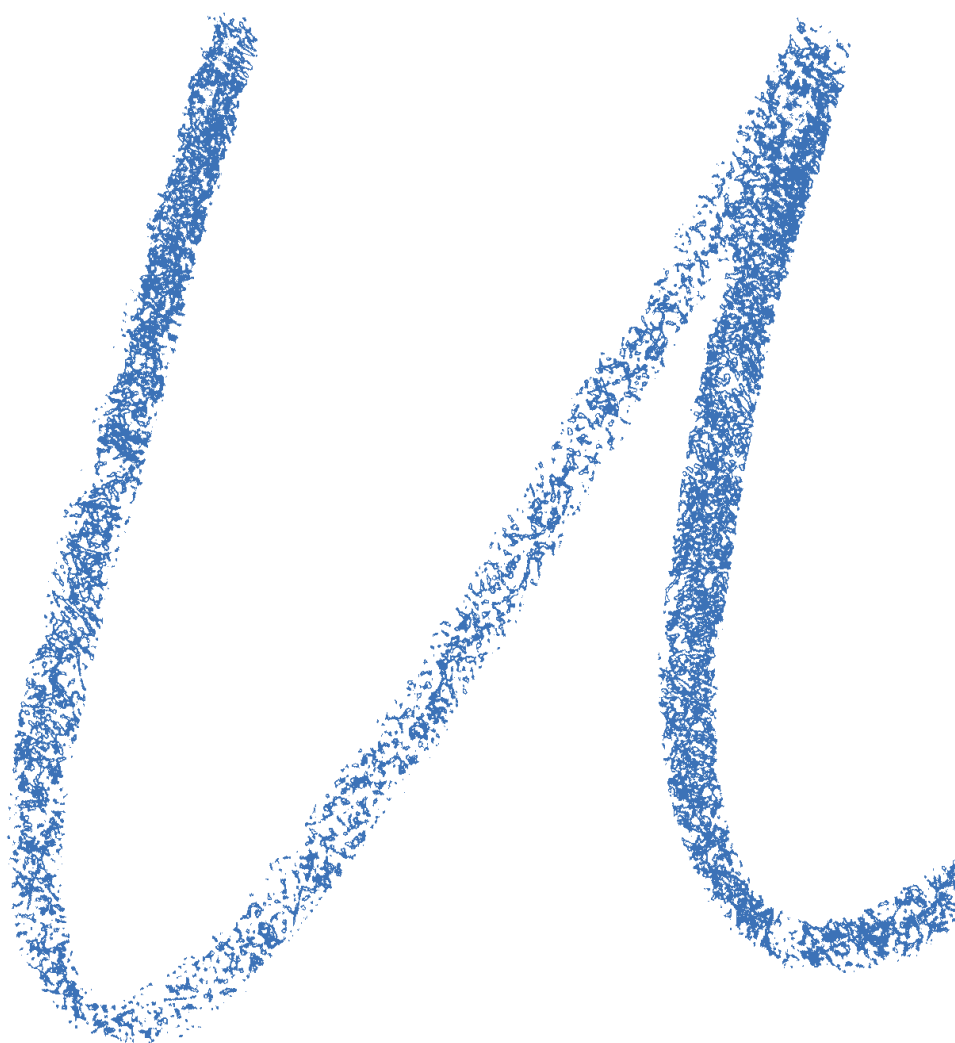

Turismutbildningar i Europa

– några europeiska jämförelser inför en utbildningskonferens

Robert Pettersson

UTREDNINGSSERIEN

www.etour.se

European Tourism
Research Institute

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska regionala utvecklingsfonden

ETOUR
European Tourism Research Institute
MittHögskolan
831 25 Östersund
Tel 063-19 58 00
Fax 063-19 58 10
E-mail info@etour.se
ISSN 1404-6040, URN:NBN: se-2004-30

Innehållsförteckning

Inledning.....	3
Sverige.....	4
Tyskland.....	7
Finland.....	8
Irland.....	10
Utbildningsbehovet i turistnäringen.....	12
Sammanfattande slutsatser.....	14
Referenslitteratur.....	16
Bilaga 1. Eftergymnasiala turismutbildningar i Tyskland 2004.....	17

Inledning

I samband med publiceringen av *Fakta om svensk turism 2004* konstaterar Turistdelegationen att turistnäringen är en av Sveriges viktigaste näringar. Omsättningen under 2002 var drygt 163 miljarder kronor och näringen sysselsatte hela 127,000 personer räknat i helårsverken. Samtidigt som turismen ökar, och förutspås öka även den närmaste tiden, ändrar resandet hela tiden karaktär. Marknader, kundgrupper, resmönster och behov påverkas av en rad faktorer. För att kunna skapa en lönsam och hållbar turistnäring i Sverige är det avgörande att kunna koordinera turismutbildningarnas innehåll och omfattning med turistnäringens och turisternas efterfrågan på kunskap och kompetens.

Den 22 april 2004 anordnade *Turistdelegationen* tillsammans med *Föreningen Rese- och Turismutbildare*, FRT, en konferens om turismutbildningar. Föreliggande studie gjordes på uppdrag av Turistdelegationen inför denna konferens. Studien syftar till att belysa turismutbildningar i några Europeiska länder. Sammanställningen har inga ambitioner att redovisa samtliga utbildningsalternativ utan visar på huvudinriktningen i respektive land. Till detta kommer några mer djupgående exemplifieringar.

I rapporten beskrivs och exemplifieras svenska turismutbildningar i relation till turismutbildningar i Finland, Tyskland och Irland. Efter en sammanställning från respektive land diskuteras kompetens- och utbildningsbehovet i den svenska turistnäringen utifrån dagens situation och de tidigare undersökningar som gjorts, bland annat de som Turistdelegationen genomfört 1997 och 2001. Rapporten avslutas med några sammanfattande slutsatser och en lista med referenslitteratur.

Sverige

För att kunna relatera turismutbildningarna i de europeiska exemplen längre fram ges först en beskrivning av läget i det egna landet. I Sverige finns det redan på gymnasienivå möjlighet att inrikta sig mot turism med en varierande grad av teoretisk och praktisk inriktning. Utöver gymnasieutbildningar återfinns turismutbildning i form av vuxenutbildningar, KY-utbildningar, universitets- och högskoleutbildningar, ett antal fristående skolor samt Svenska resebyråföreningens så kallade TRAC-utbildningar.

Utifrån offentliga källor om det svenska skolsystemet har branschtidskriften *Hit&Dit* under ett dussintal år varje år publicerat en sammanställning över turismutbildningar i landet. Utifrån dessa sammanställningar kan man konstatera att det finns ett växande antal utbildningsalternativ för den som vill utbilda sig inom turism i Sverige. Vårterminen 2004 är det totala antalet utbildningsplatser inom turism drygt 200.

Gymnasieutbildningar

På gymnasienivå finns det idag dryga hundratalet treåriga turismutbildningar att välja mellan. De flesta av dessa utbildningar återfinns inom Handels- och administrationsprogrammet (HP), men utbildningar återfinns även inom naturbruksprogrammen (NP) och de samhällsvetenskapliga programmen (SP). För att antas till gymnasieutbildning krävs godkända grundskolebetyg. De elever som går ut från Handels- och administrationsprogrammet måste för att få behörighet till flera av de högre utbildningarna komplettera sina betyg i matematik samt i språk vid sidan om engelskan. I ett antal kommuner finns en lokal inriktning mot turism innehållande exempelvis naturguidning, sportfiske eller hundsport. Även på dessa gymnasieprogram läser man de obligatoriska kärnämnen. Gymnasieskolans kursutbud är numera utformat av Skolverket i samarbete med *Rese- och turistindustrin i Sverige*, RTS. Hotell- och restaurangutbildningarna på samtliga av landets utbildningsnivåer är utformade i samarbete med *Sveriges Hotell- och Restaurangföretagare*, SHR. Varje år läser omkring 4000 elever turism på de svenska gymnasieutbildningarna.

Vuxenutbildning på gymnasieskolan

I Sverige finns det ett 50-tal vuxenutbildningar inom gymnasieskolans ram. Dessa utbildningar är avsedda att utgöra en grund för fortsatta studier eller fungera som yrkesförberedande utbildning. De är fördelade över hela landet och innehållet varierar med inriktningar som exempelvis hund- och hästturism, kockutbildningar och ledarutbildningar inom hotell och restaurang. Uppskattningsvis har hälften av utbildningarna riksintag. Omkring 1000 elever läser årligen turism på olika vuxenutbildningar i landet.

KY-utbildningar

Det senaste decenniets kraftiga ökning av antalet turismutbildningar låter sig förklaras av en ökning över hela turismutbildningsfältet. Mycket av ökningen förklaras dock av tillkomsten av de kvalificerade yrkesutbildningarna (KY-utbildningar). Totalt finns det idag dryga 20-talet KY-utbildningar med inriktning mot turism. Efter fem år av försöksverksamhet bildades år 2002 *Myndigheten för kvalificerad yrkesutbildning*. Utbildningarna står således under statlig tillsyn, men arrangeras av kommuner, företag och högskolor i samverkan med arbetslivet. Omkring en tredjedel av utbildningarna

består av så kallat lära i arbete (LIA) och är förlagd till företag inom turismnäringen. Innehållsmässigt erbjuder KY-utbildningarna en stor variation. Här återfinns utbildningar inriktade mot exempelvis; ekoturism, naturturism, kulturturism, vildmarksturism, sportfiske, affärsturism, ledarskap, reseförsäljning och storstadsturism. Endast en mindre del av undervisningen kan tillgodoräknas som högskoleutbildning, men många av studenterna läser vidare på högskola/universitet. En huvuddel av de KY-studerande är kvinnor.

Folkhögskolor

Bland de 15 folkhögskolor som har utbildningar med inriktning mot turism finns ofta delar av turism, ekonomi och service. Här finns även mer konkreta inriktningar mot natur-/fiskeguide eller fjäll- och vildmarksledarutbildningar. Enligt Turistdelegationens studie från 2002 är motiven för att söka folkhögskola att få gymnasiekompetens, få grundläggande behörighet till högskolestudier eller få ett sabbatsår.

TRAC-utbildningar

Travel Academy, TRAC, är ett inregistrerat varumärke som får användas av de utbildningssamordnare som styrelsen i TRAC godkänner. TRAC-utbildningar finns idag på ett dussintal platser i Sverige och bedrivs i vissa fall inom ramen för KY-utbildningar, ibland som resesäljarutbildning och i några fall på gymnasie- och folkhögskolor. Det är Svenska Resebyråföreningen, SRF, som är huvudägare i TRAC AB. Utbildningen omfattar branschkunskap, informationssystem, affärskunskap, geografi, säljteknik och praktik. Efter genomförd utbildning på ett till två år blir eleverna diplomerade resesäljare. Denna kompetens behöver resebyråerna för att kunna auktoriseras.

Fristående utbildningar

I landet finns idag ett litet fåtal fristående utbildningar. Nämnas kan de resebranschutbildningar som auktoriserats av IATA och UFTAA att bedriva IATA-utbildningar. Auktoriseringen omprövas årligen.

Högskola och universitet

Sveriges tre första turismutbildningar (Borlänge, Kalmar och Östersund) startade alla 1978. Idag finns det tolv universitet och högskolor som erbjuder utbildningar med inriktning mot turism. Vardera av dessa tolv utbildningsplatser antar 40 till 120 studenter varje år. De flesta av turismutbildningarna erbjuds inom olika utbildningsprogram omfattande 120-180 poäng, d.v.s. tre till fyra och ett halvt års studier med möjlighet till kandidat- eller magisterexamen.

Programmen har inriktningar som turism, turismvetenskap, turism- och resandevetenskap, naturmiljö och turism, turism och upplevelser, tourism and hospitality management, service management samt några olika utbildningar med inriktning mot gastronomi, hotell och restaurang. Bland de teoretiska ämnena märks en tonvikt på kulturgeografi och företagsekonomi, vilka ofta utgör examensämnen. På några ställen kan man få en examen i turismvetenskap. På flera av utbildningssorterna förekommer även turismforskning.

Turismutbildningar i Europa

Några konkreta exempel på vad teoretiskt inriktade programutbildningar kan innehålla ges här utifrån *Turismprogrammet* (Umeå universitet, start ht 2004) samt *Naturmiljö och turism* (Mithögskolan, Östersund).

Termin	<i>Turismprogrammet</i>	<i>Naturmiljö och turism</i>
1	Turism och samhälle A 20 p	Turismvetenskap A 20 p
2	Kulturgeografi A 20 p	Geografi A/B 20p (Naturgeografi)
3	Historia, kultur och turism A 10 p, Turism och naturresurser A 10 p	Geografi A/B 20p (Kulturgeografi)
4	Kulturgeografi B, 20 p	Biologi A 20p alt. Miljövetenskap A 20p
5	Nationalekonomi A 10 p, Företagsekonomi A 10 p	Turismvetenskap B 20p
6	Kulturgeografi C 20 p	Geografi 10p GIS, och valfria kurser 10p
7	Valbar valfri kurs 20 p	Företagsekonomi 20p
8	Kulturgeografi D 20 p	Geografi C metod samt tematiska studier Geografi C 10p (uppsats)

Nedan ges ett exempel på innehållet i utbildningsprogrammet *Hotell och restaurang management* (Lunds universitet, Campus Helsingborg).

Termin	<i>Hotell och restaurang management</i>
1	Service management 10 p, Servicesektorns framväxt 10 p
2	Konsumtion, identitet och kommunikation 10 p, Hotell & restaurangföretaget: en introduktion 10 p
3	Marknadsföring, organisation och ledning 10p, Ekonomistyrning & redovisning 10 p
4	Hotell och restaurangverksamhetens operativa och legala miljöer 10 p, Internationellt företagande 10 p
5	Valbara menykurser 10 p, Hotell & restaurangbranschen som ”upplevelsegenerator” 10 p
6	Strategi och verksamhetsstyrning 10 p, Kandidatuppsats 10 p
7	Valbara menykurser 10 p, Att driva förändringsprocesser inom hotell & restaurangbranschen 10 p
8	Management 10 p, Magisteruppsats 10 p

För samtliga utbildningsprogram med inriktning mot turism krävs allmän behörighet. Några av programmen kräver matematik kurs C och samhällskunskap A från gymnasiet nationella program. Särskild behörighet utformas lokalt. Tendensen är att ett utökat platsantal i kombination med nedgång i antalet sökande på senare tid har lett till sänkta betygskrav.

Det har gjorts relativt få uppföljningar som visar var studenterna tar vägen efter avslutad utbildning. De studier som ändå gjorts visar att många efter några år byter till bättre betalda jobb i andra branscher än turism.

Tyskland

Utbildningssystemet i Tyskland skiljer sig en hel del från det svenska och dessutom kan det se olika ut i olika delstater. I huvudsak läser dock samtliga elever sina första fyra skolår i en grundskola varefter man gör ett val. Här är det möjligt att välja mellan tre olika utbildningsinriktningar; i) *Gymnasium*, omfattande åtta alternativt nio år, ii) *Realschule* (åtta år) eller iii) *Hauptschule* (sex år). De två senare alternativen är om inte yrkesinriktade så i alla fall mer praktiskt inriktade än Gymnasium. I Tyskland kan man alltså till skillnad från i Sverige inte välja en turistisk profilering i det som kallas gymnasium.

På eftergymnasial nivå kan man välja att studera turism på universitet (*Universität*), högskola (*Fachhochschule*) eller yrkeshögskola (*Tourismusakademie* eller *Berufsakademie*). Dessutom finns det en vanligtvis treårig yrkesutbildning (*Berufsausbildung*) där man två dagar i veckan går i skola och tre dagar i veckan går som lärling på ett turistföretag. Behörighet till denna yrkesutbildning har den som läst *Realschule* eller *Hauptschule*. De som fullföljer *Gymnasium* i nio år får en gymnasieexamen (*Abitur*) och har därmed behörighet att söka till universitet, och de som läser gymnasium i åtta år har behörighet att söka till högskola. De elever som läst *Realschule* har möjlighet att välja en två till treårigt gymnasiealternativ vars examen (*Fachoberschulensexamen*) ger behörighet till högskolestudier. Folkhögskolor sådana vi känner dem i Sverige finns inte i Tyskland¹.

De tyska universitet och högskolor som i dagsläget erbjuder turismutbildningar finns listade i bilaga 1. Av sammanställningen framgår att utbildningsmiljöerna ofta är relativt stora och relativt unga. Av det totala antalet anställda är det dock inte säkert att samtliga återfinns inom turismen eftersom det ofta finns andra inriktningar på samma avdelning. Även om universiteten och högskolorna i sig är av äldre datum är turismutbildningarna i Tyskland, liksom i andra delar av Europa, relativt unga.

Idag kan man se två typer av inriktningar vid de tyska turismutbildningarna; en inriktning mot traditionella teoretiska ämnen som företagsekonomi och geografi, samt en inriktning mot hotell och restaurang. Den förstnämnda inriktningen återfinns uteslutande på universiteten medan det är yrkeshögskolorna som erbjuder den andra, mer praktiska, inriktningen mot hotell och restaurang.

Examina varierar mellan de olika utbildningarna. Universiteten utfärdar flera typer av examina, bland annat *Diplom* med inriktning mot ett visst huvudämne. Även yrkeshögskolorna utfärdar *Diplom*, men då med tillägget FH (*Fachhochschule*). Detta betyg har en lägre status än det betyg (*Diplom*) som utfärdas av universiteten. Andra universitetsexamina är magisterexamen (*Staatsexamen*). En tysk magisterexamen motsvarar liksom universitetsdiplomet ungefär fyra års studier, men utbildningstider på upp till sex år är inte ovanligt. Magisterexamen bygger inte som *Diplom* på ett huvudämne utan har en bredare ämnesförankring. Avslutningsvis utfärdar universiteten även kandidatexamen (*bachelor*), vilken är mindre omfattande än en magisterexamen.

---

¹ Tyskans *Volkhochschule* motsvarar närmast det svenska Folkuniversitetet.

När det gäller högre examina i Tyskland generellt sett kan man se att det just nu pågår ett arbete med att reformera examensformerna i enlighet med *Bologna*processen. I korthet kan man säga att Bolognaprocessen syftar till att öka utbytet över nationsgränserna av forskning och utbildning i Europa. Detta mål hoppas man uppnå genom inrätta ett system som tydliggör vad olika utbildningar innehåller, för att de ska kunna tillgodoräknas och användas på olika håll inom Europa.²

I Tyskland tycks det vara relativt ovanligt med att utbildningar samordnas på ett formellt plan av turistnäringen. I flera av utbildningarna kan eleverna dock ha direkt kontakt med turismnäringen genom kortare eller längre praktikperioder. Vidare kan man se att några av Tysklands mest erkända hotellskolor ägs av näringen, det vill säga av stora hotellkedjor. Utöver de mer eller mindre akademiska utbildningar som nämnts tidigare finns det några utbildningar som initieras direkt av turistnäringen. Flera av dessa har delar av sin finansiering från EU-medel. Ett konkret exempel i mängden är *Quality management in the eastern Bavaria model tourism project*. I just detta projekt vänder man sig till personal på turistbyråer i Bayern. Turistbyråerna, som har en del av ansvaret för den långsiktiga turistiska utvecklingen i regionen, fortbildas för att kunna föra en övergripande diskussion om hållbar turismutveckling.

Finland

Det är möjligt att studera turism på varje utbildningsnivå i Finland. Det är dock få som utfärdar examen i ämnet turism, utan oftast är turismen en del i en bredare utbildning. På gymnasiet finns inriktningar mot affärsturism och administration, resebyrå, turismservice och hotell/restaurang. På eftergymnasial nivå erbjuds ett antal vuxenutbildningar med liknande inriktningar som på gymnasiet samt utbildningar inom natur- och landsbygdsturism och några olika guideutbildningar. De flesta av de eftergymnasiala turismutbildningarna i Finland erbjuds dock på universitet och högskolor.

Det finska universitetsnätverket för turismstudier (The Finnish University Network for Tourism Studies – FUNTS) grundades 1995. Målsättningen med nätverket är att föra samman finska turismforsknings- och turismutbildningsmiljöer. Genom att såväl lärare som elever har en rad olika ämnesbakgrunder vill man skapa en mångvetenskaplig bredd som ska svara mot turismnäringens nutida och framtida behov. För att få behörighet till FUNTS krävs att man har antagits till utbildning på något av de finska medlemsuniversiteten. Från dessa universitet är det sedan möjligt att söka till nätverksprogrammet FUNTS.

Varje år antas omkring 50 studenter till ett gemensamt nätverksprogram. Studenterna har gemensam undervisningsplan, men examineras av respektive hemuniversitet. Under ett och ett halvt år (60 p) kan man studera turism inom ramen för FUNTS. Denna del med inriktning enbart mot turism kan sedan bakas in till en examen i något huvudämne

---

² Bolognaprocessen kommenteras vidare under rubriken *Sammanfattande slutsatser*.

Turismutbildningar i Europa

(t.ex. geografi med inriktning mot turism eller ekonomi med inriktning mot turism). FUNTS anordnar även kurser för doktorander som skriver avhandling om turism.

Nätverket var från tillkomsten 1995 fram till år 2000 finansierade genom EU:s sociala fond (ESF) och det finska utbildningsdepartementet. Från år 2001 har FUNTS en permanent status med all finansiering från utbildningsdepartementet. Nätverket har fått en fysisk hemvist i Savolinna (Nyslott) som hör till universitetet i Joensuu i östra Finland.

Ansvar för utbildningens innehåll och utveckling ligger hos en verkställande grupp som är sammansatt med en representant från vardera lärosäte och representanter för studenterna. Det är också denna grupp som håller i antagningen av nya studenter. Vårt att notera är att det inte finns några representanter från turismnäringen i den verkställande gruppen. Nätverket har i dagsläget 17 lärosäten på medlemslistan:

Helsingfors universitet, Helsingfors handelshögskola, Joensuu universitet, Jyväskylä universitet, Kuopio universitet, Laplands universitet, Lappenranta tekniska universitet, Oulu universitet, Sibeliusakademien i Helsingfors, Svenska handelshögskolan i Helsingfors och Vasa, Konst- och designhögskolan i Helsingfors, Tampere universitet, Finska teaterakademien, Åbo universitet, Åbo akademi och slutligen universitetet i Vasa.

Utbildningen strävar efter att utifrån en bred ämnesbakgrund förena teori och praktik med flera olika undervisningsmetoder. En del av kurserna läses gemensamt då man träffas under några dagar åt gången, och några kurser läser man på distans från respektive hemuniversitet. Delar av utbildningen är förlagd till olika turismföretag. Utbildningen inkluderar bland annat följande ämnesområden: geografi, historia, antropologi, naturvetenskap, ekonomi och samhällskunskap.

FUNTS utbildning innehåller både obligatoriska och valbara kurser enligt nedanstående tabell:

<i>FUNTS obligatoriska kurser</i>	<i>FUNTS valbara kurser (i urval)</i>
Introduktion till turism och turismforskning	Internationella organisationer inom turism
Tids- och rumsdimensioner av turism	Turismens juridik
Turismens historia och framtid	E-turism
Turismens regionala mönster	Turism och konst
Turism och samhället	Urban- och evenemangsturism
Turismen som ett sociokulturellt fenomen	Landsbygdsturism
Turismen som ekonomisk aktivitet	Finsk kultur och turism
Turismens ekonomiska effekter	Hälso- och sportturism
Introduktion till turistiskt entreprenörskap	Trender inom turism
Marknadsföring och reglering av inrikesturism	Turism och regional utveckling
Kundanpassad produktutveckling	
Kultur och turism	
Turism och miljö, hållbar turism	
Turismforskning	
Kvantitativa och kvalitativa metoder	

FUNTS har vunnit ett brett erkännande med sitt nätverksbaserade upplägg, vilket inte minst den permanenta finansieringen är ett tecken på. Det totala antalet studenter är dock fortfarande relativt begränsat.

Vid sidan om FUNTS erbjuder Laplands universitet i Rovaniemi en egen utbildning med turism som huvudämne sedan några år tillbaka. Dessutom kan man studera turism på ett antal yrkeshögskolor (*ammattikorkeakoulu*). Dessa yrkeshögskolor utfärdar YH-examen som ungefär motsvarar en svensk kandidatexamen. Utbildningarna fokuserar i de flesta fall turism och resande respektive hotell och restaurang.

Irland

I Irland kan man från motsvarande svensk gymnasienivå (upper secondary level) välja studier med inriktning mot turism. Gymnasiets inriktningar fokuserar dels på turism och resande, dels på hotell och catering.

Den eftergymnasiala utbildningen i Irland styrs till stor del via myndigheter. Många av Irlands turismutbildningar utgår från *Fáilte Ireland*, som är den irländska myndigheten för nationell turismutveckling. Den bildades 2003 genom en sammanslagning av Bord Fáilte och CERT. CERT grundades redan 1963 och har alltsedan dess varit den myndighet som har ansvaret för turistisk fortbildning. Idag erbjuder CERT utbildningar för i huvudsak tre grupper; de som kommer från gymnasiet, vuxna som går arbetslösa samt de som redan jobbar inom turismnäringen men vill fortbilda sig.

De som kommer från gymnasieutbildningarna kan antingen fortbilda sig via tekniska institut eller högskolan i Killybegs. I Irland finns det idag totalt 14 tekniska institut (Institutes of Technology) varav tio erbjuder kurser inriktade mot turism. På dessa kurser består kortare delar av utbildningen av arbetsplatsförlagd praktik. Institutet utfärdar en stor bredd av examina efter två, tre eller fyra år. På de längre utbildningarna dominerar examina som; hospitality management, hotel and catering, leisure management, tourism, culinary art, heritage studies och recreation. De kortare utbildningsprogrammen leder till certifikat efter fullgjord utbildning inom t.ex.; matlagning, bar och dryck, turism och språk eller landsbygdsguide. På högskolenivån kan man inte erhålla universitetsbetyg, utan här utfärdas examina istället av HETAC (the Higher Education and Training Awards Council) eller FETAC (Further Education and Training Awards Council), vilka är ansvariga för högre examina utanför universiteten. Utbildningsinnehållet liknar det som erbjuds på de tekniska instituten, men har en mer teoretisk inriktning.

CERTs utbildningar som riktar sig mot vuxna arbetslösa vänder sig både till de som tidigare jobbat inom turismsektorn och de som blivit arbetslösa från andra sektorer. Det mesta av fortbildningen för de vuxna syftar till att förbereda de studerande för anställning inom hotell, restaurang, bar eller reception. Utbildningarna ges på fyra olika orter; Dublin, Limerick, Waterford och Cork. Utbildningarna är ofta relativt korta (runt tre månader) och tanken med dessa kortare utbildningar är att man snabbt och flexibelt ska kunna få fram personal utifrån geografiska eller säsonsberoende behov.

Avslutningsvis anordnar CERT en rad fortbildningar för de som redan jobbar inom turismnäringen. Företagen erbjuds ett antal kortare eller längre fortbildningar. Ett konkret program som blivit populärt inom turismnäringen är CERTs *Tourism Best Practise Programme*. Syftet med detta program är att de deltagande företagen ska få en bred kompetenshöjning som ska höja konkurrenskraften i alla delar i företaget. Programmet bygger på ett antal trappsteg med ett undervisningsmaterial kopplat till varje nivå. Efter en introducerande del med förankring i företagsledningen kommer en fas med workshops i de olika företagsgrupperna. Grupperna får sedan jobba med att implementera programinnehållet. Efter en kritisk utvärdering och uppföljning följer en examination där företaget tilldelas *Award of Excellence*. Programmet har med sitt upplägg och genomförande stora likheter med den svenska Kraftprocessen.

Vid sidan om utbildningsverksamheten via CERT jobbar Fáilte Ireland även med marknadsföring, produktutveckling samt marknadsanalyser och forskning. Varje år utbildas ungefär 1500 studenter på de eftergymnasiala utbildningarna och fortbildningarna för vuxna. Omkring 5000 personer utbildas i företagen eller på andra externa utbildningsprogram.

Utöver gymnasieutbildningar och CERTs utbildningar förekommer även turismutbildningar på universitetsnivå. De Irländska universitet som erbjuder turismutbildningar har tre huvudsakliga inriktningar; resande och turism, lantbygdsturism (rural tourism) och Irländsk kulturarvsturism. Turismutbildningar på universitetsnivå och alla andra teoretiska turismutbildningar i Irland kontrolleras sedan några år tillbaka av en nationell myndighet (*National Qualifications Authority of Ireland*). Denna myndighet, som ligger under utbildningsdepartementet, samordnar all turismutbildning inklusive behörighetsnivåer och examina.

Utbildningsbehovet i turistnäringen

Även om turismutbildningarna i Sverige inte är samordnade idag så finns det rätt goda sammanställningar över olika utbildningsprogram och dess innehåll på de olika nivåerna. När det gäller näringens behov och önskemål rörande turismutbildningar är dock kunskapsnivån lägre. Den senaste större undersökningen som gjordes kring kompetens- och utbildningsbehovet i turistnäringen gjordes av SKOP (Skandinavisk opinion AB) 1997. SKOPs studie har några år på nacken och man kan anta att utbildningsbehovet och resandet har ändrats en del sedan undersökningen gjordes. I stort är ändå förutsättningarna för turistbranschen och turismutbildningarna desamma. I sin studie har SKOP intervjuat inte mindre än 1200 personer inom turistnäringen kring kompetens- och utbildningsbehovet. Intervjupersonerna representerar inkvartering, transport, rekreation/upplevelse, restaurang, researrangör, resebyrå, kommunala organisationer och myndigheter.

Undersökningen visade bland annat att utbildningsnivån³ i turistnäringen generellt är något lägre än inom övriga tjänstesektorn, även om man kan se stora skillnader mellan olika delar av turistnäringen. Framförallt inom hotell, restaurang och marktransporter märks en lägre utbildningsnivå. Innehållet i utbildningarna skiljer sig inte nämnvärt från övriga tjänstesektorn.

Av de 1200 intervjuade personerna från turistnäringen har omkring en tredjedel en god kännedom om de utbildningar som finns inom turism. Det är ingen större skillnad mellan vilka utbildningar som näringen känner till, men mest känt är Hotell- och restaurangprogrammet som finns på flera orter. När undersökningen genomfördes 1997 uppgav de tillfrågade att Grythyttan och Östersund var mest kända bland de enskilda geografiska platserna.

Respondenterna fick i studien utgiften att betygssätta hur viktiga de ansåg olika kompetenser vara hos den egna personalen. Klart högst betyg fick servicekänsla, följt av säljteknik, marknadsföring, företagsekonomi och geografi/resmålskunskap. Minst viktigt ansåg man juridik och turiststatistik vara.

Även om många inom turistnäringen har grundskolenivå som högsta utbildningsnivå kan man konstatera att en majoritet har tillgång till fort- och vidareutbildning på den egna arbetsplatsen. Ökad teknologisering och ökad internationalisering har bland annat medfört ökade fortbildningsbehov inom IT och språk. I genomsnitt använder en heltidsanställd tre arbetsdagar till fortbildning och vidareutbildning varje år. Många av de tillfrågade uppger dock att man på grund av för få anställda, tidsbrist och för höga kostnader inte har fortbildning i den omfattning man skulle önska.

Vid sidan om den kvantitativa undersökningen omfattande 1200 personer har SKOP även låtit utföra djupintervjuer med 14 befattningshavare, alla verksamma inom den svenska turistnäringen. Många av dessa anser att de svenska turismutbildningarna har en inriktning som stämmer ganska dåligt med den egna verksamheten. Samtidigt visade

---

³ Med utbildningsnivå menar man i studien den anställdes högsta utbildning i skalan grundskola, gymnasium och högskola/universitet.

studien att respondenternas kännedom om utbudet av turismutbildningar var relativt dåligt. Generellt sett är förtroendet högre för högskole- och universitetsutbildningar än för exempelvis gymnasieutbildningar. Inom resebyråbranschen tycks TRAC-utbildningen ha ett högt anseende. Flera av personerna känner till vissa delar av turismutbildningen, och har i de fallen ofta någon mer omfattande kontakt med just de utbildningarna.

Många återkommer i sina svar till att turismutbildningarna i Sverige ofta har en alltför generell turismansats, medan företagen efterfrågar en kombination av specifik branschkompetens och allmän kompetens. Till detta kommer ett allmänt ifrågasättande av kvalitetsnivån på utbildningarna. Såväl innehåll som lärare och läromedel anses många gånger bristfälliga. Eftersom utbildningarna inte är samordnade uppfattas utbildningsmöjligheterna som otydliga. En kvalitetssäkring av utbildningarna konstateras vara önskvärt.

För framtiden efterfrågas vid sidan om kvalitetssäkring och ökad samordning även en större branschkoppling och möjligheter till att fortbilda sig på deltid/distans medan man fortsätter att jobba. I framtidens turismutbildningar vill man vid sidan om mer praktik se mer av ämnen som språk, informationsteknologi, ekonomi och kundpsykologi. Några av de intervjuade öppnade för att utbilda personal i andra europeiska länder.

Sammanfattande slutsatser

Sammantaget kan man konstatera att konkurrensen bland de svenska turismutbildningarna har ökat kraftigt under senare tid genom tillkomsten av fler eftergymnasiala utbildningsalternativ såsom KY-utbildningar och fler turismutbildningar bland universitet och högskolor. Det ökade utbudet gör det möjligt för studenten att välja mer nischade utbildningar utifrån eget intresse och närings behov. Samtidigt hör man från flera håll röster som hävdar att det på senare tid har skett en överetablering av turismutbildningar i Sverige.

Flera av de tidigare gjorda undersökningarna visar att kunskapen om de olika turismutbildningarna och dess innehåll ofta är bristfälliga. Eftersom utbildningarna har en bristfällig samordning uppger många att de har svårt att få ett helhetsgrepp över utbudet. Kunskapsbristen om utbildningarna tycks finnas hos både turistnäringen och potentiella studenter. Dessutom har länsarbetsnämnder, arbetsförmedlingar och utbildningssamordnare bristande kunskap om turismen som arbetsmarknad och närings kompetens- och kunskapsbehov.

Ovanstående sammanställning visar på lite olika lösningar vad gäller upplägget av turismutbildningar i Sverige och några andra europeiska länder. Liksom i Sverige finns det i de andra studerade länderna flera olika alternativ för den som vill utbilda sig inom turism. På eftergymnasial nivå tycks det dock ofta finnas två huvudsakliga inriktningar; en teoretisk inriktning mot ämnen som geografi och ekonomi, samt en mer praktisk inriktning mot hotell och restaurang.

Något som skiljer sig mellan de olika länderna i rapporten är i vilken utsträckning myndigheterna i respektive land styr och samordnar turismutbildningarna. I Tyskland och Finland förekommer det i begränsad omfattning, även om näringen håller i några utbildningar exempelvis inom hotell och restaurang. I Irland kan man se ett stort statligt inflytande.

När det gäller turismutbildningarna kan näringen jobba utifrån ett kvalitetssystem för att försäkra sig om en jämn och hög nivå på samtliga utbildningar. Näringen kan även bistå i att anpassa utbildningarna till framtida behov. Man kan i detta sammanhang resa frågan om vem eller vilka det är som är lämpligast för att peka ut närings framtida behov. Helt klart är att många välkomnar ett större inflytande från turistnäringen. Med en alltför tung tonvikt på producentensidan riskerar man dock att gå miste om mycket av den information som konsumenterna, d.v.s. besökarna, sitter inne med.

Behovet är stort av fortsatta undersökningar, både bland producenter och konsumenter. Det har hänt en del inom turism och turismutbildningar under de senaste åren. Inte minst på grund av flera omvärldsfaktorer har resandet till en viss del förändrats på senare tid. En intressant fråga är i vilken omfattning svenska turismutbildningar har beredskap för att möta dagens och morgondagens behov. Vilka är det som ska identifiera morgondagens behov, och omvandla dessa till turismutbildningarnas kursplaner, kurskriterier och betygsmål?

Samordning av utbildning har identifierats som ett behov inte bara när det gäller turismutbildningar, och inte bara när det gäller utbildningar i Sverige. I Europa och EU pågår det just nu diskussioner om vikten av en internationalisering av högre utbildningar. Detta syns inte minst genom den tidigare nämnda Bologna-processen. Inom EU har stats- och regeringschefer uttryckt en målsättning att utveckla unionen till den mest konkurrenskraftiga och dynamiska kunskapsbaserade ekonomin i världen till år 2010. För att åstadkomma detta krävs det så klart en rad åtgärder inom olika områden, bl.a. inom utbildningsområdet. Utbildningsministrarna har den 14 februari 2002 enats om tre strategiska delmål som skall bidra till att uppfylla det övergripande målet. De tre delmålen är:

- Bättre kvalitet och effektivitet i utbildningssystemen inom EU
- Att underlätta tillträdet för alla till utbildningssystemen
- Att öppna utbildningssystemen mot omvärlden

I dagsläget är 40 länder anslutna till Bologna-processen och de första insatserna som ska behandlas vid nästa möte i maj 2005 inriktar sig mot:

- Kvalitetssäkring av högre utbildning
- Erkännande av examina och studieperioder
- Implementering av Bolognadeklarationens system med två utbildningsnivåer inom högre utbildning.

Det återstår att se hur denna process kommer att påverka de svenska utbildningarna i allmänhet, och de svenska turismutbildningarna i synnerhet, men det är intressant och viktigt att följa det pågående arbetet. Många av de frågor som syns i den svenska debatten om exempelvis utbildningars kvalitetssäkring och internationalisering rymms inom arbetet med Bologna-processen.

Turismen är tydligt internationell i sin karaktär, varför det är troligt att vi får se en ökad internationalisering även bland turismutbildningarna. Flera av landets turismutbildare, och särskilt de i södra landet, nämner potentialen i ett europeiskt utbyte kring turismutbildningar. En tendens i undersökningarna är dock att många gymnasieelever väljer bort att läsa språk, vilket skulle försvåra behörigheten till, och deltagandet i, en samordnad europeisk undervisning.

Mot bakgrund av ovanstående rapport kan man konstatera att man måste fortsätta med att skapa konkreta informationsvägar och samarbetsformer kring landets turism och turismutbildningar. Samarbetet måste vara brett förankrat mellan många aktörer i såväl utbildning och näring som forskning och myndigheter. Kanske kan Sverige bli det första landet som även inkluderar kundens, d.v.s. den potentiella besökarens, behov i utformningen av framtidens turismutbildningar.

Referenslitteratur

- Carroll, A. (2000): CERT Ireland – profile of the hospitality industry, training needs & strategies. CERT, Dublin.
- Fáilte Ireland (2004): Professional and business development programmes. Rapport på www.cert.ie.
- Friis Jensen, J. (1999): Tourism and employment – improving training in order to upgrade skills in the tourism industry. EU, Copenhagen.
- Meder, B. (2003): 2003 års utbildningsbilaga. *Hit&Dit*, 2003:6, s 15-28.
- Turistdelegationen (2002): Turismutbildningar 2001. Undersökning av Högskolan Dalarna på uppdrag av Turistdelegationen.
- Turistdelegationen (1997): Turismen behöver välutbildade medarbetare. Rapport på www.tourist.se.
- Turistdelegationen (1997): Kompetens och utbildningsbehovet i turistnäringen. Undersökning av SKOP på uppdrag av Turistdelegationen.
- Turistdelegationen (1997): Utbildningsstrukturen i turistnäringen. Undersökning av SKOP på uppdrag av Turistdelegationen.
- Utbildningsdepartementet (2004): Högre utbildning i utveckling – Bolognaprocessen i svensk belysning. Ds 2004:2.

Bilaga 1. Eftergymnasiala turismutbildningar i Tyskland 2004.

Ort	Typ	Grundat	Anställda	Ämnen (Fachbereich)	Examen (Abschluß)
Bielefeld	Universität	1991		Pedagogik	Diplom - pedagogik
Dresden	Universität	1990	20	Turismvetenskap, företagsekonomi & geografi	Diplom - Företagsekonomi, geografi & logistik
Eichstätt	Universität	1991	60	Geografi	Diplom - Geografi
Lüneburg	Universität	1990	150	Företags- och nationalekonomi, kulturvetenskap & miljövetenskap	Diplom ekonomi, omvärldsvetenskap & magister i kultur
Paderborn	Universität	1992	100	Geografi, ekonomi & språk	Diplom - geografi & ekonomi
Trier	Universität	1992	75	Turismvetenskap	Diplom
Freiburg	Tourismusakademie	1995	154	Språk, företagsdekonomi & datavetenskap	International Event Organiser
Hannover	Tourismusakademie	2001	60		
Karlsruhe	Tourismusakademie	1998	57	Turismvetenskap, marknadsföring	Statlig turismassistent
Bad Honnef	Fachhochschule	2001	77	Tourism & hospitality	Bachelor
Bocholt	Fachhochschule	1994	20	Ekonomi	Diplom (FH) - företagsekonomi
Bremen	Fachhochschule	2002	12	Internationell ekonomi	Diplom (FH) - Ekonomi, bokföring
Dortmund	Fachhochschule	1995	25	Tourism & Hotel management	Diplom (FH) -Företagsekonomi
Heide	Fachhochschule	1998	50	Företagsekonomi	Diplom (FH) - företagsekonomi
Kempton	Fachhochschule	1981	100	Turismvetenskap	Diplom (FH) - Företagsekonomi
München	Fachhochschule	1971	250	Turismvetenskap	Diplom (FH) - Företagsekonomi
Stralsund	Fachhochschule	1998		Företagsekonomi & turismvetenskap	Diplom (FH): företagsekonomi
Wernigerode	Fachhochschule	1995	70	Företagsekonomi	Diplom (FH) - ekonomi
Wilhelmshaven	Fachhochschule	1992	250	Turismvetenskap	Diplom (FH) - ekonomi
Worms	Fachhochschule	1979	60	Turismvetenskap & logistik	Diplom (FH) - företagsekonomi
Ravensburg	Berufsakademie	1990	20	Reseförmedling, marknadsföring, hotell & gastronomi	Diplom (BA) - Företagsekonomi